

ENW'R PWYLLGOR CRAFFU	PWYLLGOR CRAFFU CYMUNEDAU
DYDDIAD Y CYFARFOD	22ain o Chwefror 2018
TEITL	Cydbwysedd Cynaliadwyedd - Statws Awyr Dywyll
AWDUR	Dafydd Williams, Pennaeth Adran Amgylchedd
AELOD CABINET	Cynghorydd Dafydd Meurig
PWRPAS	Gwybyddu Aelodau

1. RHAGARWEINIAD

- 1.1 Yn ystod y 1980au dechreuwyd rhoi cydnabyddiaeth i natur dawel neu dangnefedd ("tranquillity") ardaloedd penodol yn cynnwys cydnabod pwysigrwydd awyr dywyll ("dark skies").
- 1.2 Yn 1988 cafodd **Sefydliad Rhyngwladol dros Awyr Dywyll** ("International Dark-Sky Association" – **IDA**) ei sefydlu yn Tuscon, Arizona, UDA. Mae'n Sefydliad nid-er- elw gyda'r brif amcan o "Gynnal a gwarchod amgylchedd y nos a threftadaeth awyr dywyll trwy oleuadau allanol safonol".
- 1.3 Mae'r IDA yn gyfrifol am ddynodi ardaloedd trwy'r byd fel Gwarchodfeydd Awyr Dywyll. Hefyd mae'r sefydliad yn gyfrifol am ddynodiadau eraill i gydnabod a gwarchod Awyr Dywyll mewn ardaloedd o arwynebedd llai.

2. GWARCHODFEYDD AWYR DYWYLL

- 2.1 Mae gan y Sefydliad Awyr Dywyll Rhyngwladol (IDA) drefn benodol ar gyfer y dynodi Gwarchodfa Awyr Dywyll – yn cynnwys arolygu, meini prawf a chynlluniau gweithredu. Hefyd, mae gofyn i ardaloedd fod yn weddol fawr i fod yn gymwys am statws Gwarchodfa. Rhannu greiddiol o wneud cais am y dynodiad yw paratoi a mabwysiadu Cynllun Rheoli Goleuadau ("Lightscape Management Plan"). Gellir gweld manylion am yr IDA a'r drefn dynodi ar y safle we – www.darksky.org.
- 2.2 Nodir gan yr IDA yn nodi mai amcanion y dynodiad o Warchodfa Awyr Dywyll yw:
  - Cydnabod ymdrech i gynnal a gwarchod awyr dywyll
  - Hybu eco-dwristiaeth
  - Hyrwyddo gwarchod cynefinoedd nos a mwynhad cyhoeddus
  - Annog gweithredwyr i warchod awyr dywyll
  - Darparu cydnabyddiaeth ryngwladol
  - Annog ardaloedd eraill i weithredu er lles awyr dywyll
- 2.3 Bellach mae nifer o Warchodfeydd Awyr Dywyll trwy'r byd - yn cynnwys yn yr UDA, Seland Newydd, yr Almaen, Ffrainc, Lloegr, Iwerddon a Chymru.

3. GWARCHODFA AWYR DYWYLL BANNAU BRYCHEINIOG

- 3.1 Daeth statws Awyr Dywyll i sylw'r cyhoedd yng Nghymru yn dilyn dynodi Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fel Gwarchodfa Awyr Dywyll gan yr IDA yn 2013. Dyma'r ardal gyntaf yng Nghymru i dderbyn y statws hwn a chafwyd llawer o gyhoeddusrwydd yn ei sgil. Bu i'r Parc gynnal nifer o ddigwyddiadau fel teithiau nos, gwyllo sêr ayb i gyd-fynd â'r dynodiad a sefydlwyd Arsyllfa ("Observatory").

4. PARC CENEDLAETHOL ERYRI

- 4.1 Yn dilyn y sylw a gafodd Bannau Brycheiniog bu i sawl ardal arall ym Mhrydain ymchwilio i'r posibiladau o ymgeisio am statws Gwarchodfa Awyr Dywyll, yn cynnwys Parc Cenedlaethol Eryri.
- 4.2 Yn dilyn cynnal arolygon o Awyr Dywyll, gweithredu rhai mesurau o ran goleuadau a mabwysiadu Cynllun Rheoli Goleuadau llwyddodd Awdurdod Parc Eryri hefyd i gael y statws yn 2015. Roedd angen cryn amser staff i weithio ar y prosiect a bu raid comisiynu ymgynghorwyr i wneud cyfran o'r gwaith. Mae copi o gais y Parc Cenedlaethol i'r IDA i'w weld trwy ddilyn y linc : http://www.darksky.org/wp-content/uploads/2015/11/Snowdonia_IDSIR_application.pdf.
- 4.3 Yn dilyn llwyddo gyda'r cais bu i Awdurdod y Parc baratoi Canllaw Cynllunio Atodol yn ymwneud â goleuadau ac mae rhaid adrodd yn ôl yn flynyddol ar y cynnydd a wneir o ran rheoli a chyfyngu ar oleuadau.
- 4.4 O ran budd y dynodiad, mae canfyddiadau cychwynnol yn nodi ei fod yn:
- ychwanegu gwerth at fusnesau lleol
  - denu rhai ymwelwyr â diddordeb penodol yn awyr y nos
  - yn gymorth i ddenu ymwelwyr tu allan i'r prif dymor

5. AHNE BRYNIAU CLWYD A GLANNAU DYFRDWY

- 5.1 Ddechrau mis Chwefror 2018 pleidleisiodd Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Bryniau Clwyd a Glannau Dyfrdwy i wneud cais am statws Gwarchodfa Awyr Dywyll. Roedd hyn yn dilyn cyfnod o ddwy flynedd o ymchwil ac ymgysylltu gyda busnesau a'r boblogaeth leol. Yn ôl adroddiad gan y BBC bydd gwneud y cais a llunio Cynllun Rheoli Goleuadau yn costio tua £20,000 a byddai Llywodraeth Cymru yn talu hanner hynny.

6. PENRHYN LLŶN AC YNYS ENLLI

6. Comisiynodd Cyngor Cefn Gwlad Cymru astudiaeth o Gymru yn 1997 oedd yn edrych ar weithgaredd oedd yn tarfu ar dawelwch ardaloedd. Rhoddodd yr astudiaeth hefyd ystyriaeth i awyr dywyll y nos. Yn yr Astudiaeth roedd pen draw Penrhyn Llŷn ac ardal Clynnog yn ardaloedd lle'r oedd ychydig iawn o olau nos ("sky -glow"). Comisiynwyd asesiad pellach yn 2009 ac roedd rhan helaeth o Llŷn eto yn sgorio yn uchel o ran tangnefedd ac awyr dywyll (absenoldeb goleuadau).
- 6.2 Yn 2014 bu i Wil Parry o Fenter y Felin Uchaf ymchwilio i'r posibilrwydd o wneud cais i gael statws Gwarchodfa Awyr Dywyll i Benrhyn Llŷn. Bu yn cydweithio gyda Gwasanaeth Addysg

Awyr Dywyll Cymru a rhoddwyd cefnogaeth gan y Gwasanaeth AHNE. Fodd bynnag, barnwyd gan yr IDA nad oedd arwynebedd Llŷn yn ddigon mawr i fedru ymgeisio am statws Gwarchodfa. Nodwyd fod posibiliadau o ran statws Parc Awyr Dywyll neu Gymunedau Awyr Dywyll ar gyfer pentrefi a threfi unigol. Fodd bynnag ni fu gweithredu pellach ar y mater.

- 6.3 Mae Ymddiriedolaeth Ynys Enlli wedi bod yn gweithio ar gais am statws Noddfa Awyr Dywyll ("Dark Sky Sanctuary") ar gyfer yr ynys ers peth amser bellach. Erbyn hyn mae'r gwaith cefndirol wedi ei wneud (yn cynnwys newid goleuadau i rai ardrawiad isel). Mae'r Ymddiriedolaeth yn anelu i gyflwyno'r cais i'r IDA yn ystod 2018.

7. DYNODIAD AWYR DYWYLL I LŶN

- 7.1 Yn ddiweddar mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd diddordeb mewn sicrhau statws Awyr Dywyll i weddill Tirweddau Dynodedig Cymru (Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro a'r 5 AHNE). Yn sgil hynny mae grant wedi ei gynnig tuag at gynnal arolwg fyddai yn sail ar gyfer gwneud cais am statws Awyr Dywyll o rhyw fath yn ogystal â bod yn ddefnyddiol ar gyfer adolygu'r Cynllun Rheoli.
- 7.2 Mae'r Gwasanaeth AHNE wedi derbyn y cynnig grant a bydd yr arolwg yn cael ei gynnal gan Wasanaeth Addysg Awyr Dywyll Cymru yn ystod 2018.
- 7.3 Hefyd bwriedir ail-ddechrau trafodaeth gyda'r IDA ynglŷn â statws Awyr Dywyll allai fod yn addas i ardal fel Llŷn sydd ddim o arwynebedd digonol ar gyfer statws Gwarchodfa.